

УДК 37.032:796.011.3 – 057.87

Н. Ю. Довгань

**ВИХОВНІ ІНВАРІАНТИ РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ У
ПРОЦЕСІ ПОЗААУДИТОРНОЇ СПОРТИВНО-МАСОВОЇ РОБОТИ**

Архітектоніка сучасного українського суспільства потребує докорінних змін у свідомості молоді, розвитку її соціальної активності, самоактуалізації, що безумовно, неможливо без фізичної досконалості та

гармонії з власним тілом. Глибоке розуміння фізичної культури особистості студента, як суспільної та індивідуальної цінності, може стати реальністю для розвитку різних видів фізичної культури у вищих навчальних закладах України. Вони можуть сприяти формуванню прогресивних напрямків розвитку громадської думки, особистих мотивів і потреб в освоєнні цінностей фізичної культури. Саме студентська молодь через набуття вищої освіти визначається у реалізацію здоров'язберігаючих технологій у всіх сферах суспільного розвитку.

Науковцями у працях з педагогіки, психології та фізичної культури висвітлюються такі аспекти позааудиторної роботи: *соціально-філософські проблеми молоді щодо розвитку особистості в процесі навчання, виховання і самоосвіти* (В. Андрущенко, І. Бех [49], Е. Бондаревська [64], С. Гончаренко [125], І. Зязюна, В. Кременя, В. Рибалка [389], О. Савченко [397], С. Максименко, С. Якименко [417] та ін.); *дослідження системи фізичного виховання студентської молоді* (Є. Вільчковський, Л. Волков, Т. Круцевич, О. Куц, В. Платонов, А. Магльований, Б. Шиян та ін.); *вивчення проблеми формування оздоровчого потенціалу фізичної культури студентів, визначення його концептуальних засад як чинника формування особистості* (В. Базильчук, І. Бондар, Т. Кутек, В. Стадник, Н. Турчиної та ін.). Проте формування фізичної культури особистості студента є актуальним завданням, яке потребує окремого, комплексного аналізу з приводу визначення методологічних засад та практичного впровадження у навчально-виховний процес вищих навчальних закладів.

Ми вважаємо, що упровадження виховних інваріантів з метою розвитку фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної роботи передбачає певну спрямованість процесу формування фізичної культури особистості, її фізичного самовдосконалення та фізичного саморозвитку.

Мета статті полягає у презентації виховних інваріантів розвитку особистості у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи.

Приступаючи до розгляду виховних інваріантів розвитку особистості у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи викладемо, на наш погляд, щодо можливості застосування інваріантів у ВНЗ.

Підґрунтям науково-методичних рекомендацій щодо виховання фізичної культури студентів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи стали виховні інваріанти розвитку особистості, запропоновані нашим науковим консультантом – академіком І. Бехом. Означені інваріанти нами застосовані з метою виховання фізичної культури студентів ВНЗ у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи.

Інваріант 1. Одним із головних інваріантів виховання, який передбачає *формування у суб'єкта здатності, бажання усвідомити себе як особистість* є визначення концептуальних основ фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів. Детальний аналіз

особистісно-орієнтованого підходу дав змогу визначити мету та спрямованість педагогічної системи формування фізичної культури особистості у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи, що сприяло розвитку суб'єктних властивостей та індивідуальних потреб майбутнього фахівця у процесі становлення його соціальної зрілості та подальшої професіоналізації.

Інваріант 2. Активний процес культивування у студентів ціннісного ставлення до іншої людини. Опрацювання історичного досвіду фізичного виховання особистості у різних історико-літературних формаціях дало можливість визначити концептуальні основи фізичної культури особистості, загальної дидактики та методики виховання, а також розвитку духовних, моральних психолого-соціальних та фізичних здібностей студентської молоді.

Інваріант 3. Утвердження педагогом позитивної особистісної сутності студентів як альтернатива аналізу, що викриває його негативні риси, забезпечив урахування фізичних здібностей, індивідуально-психологічних особливостей та мотивації студентів до позааудиторних занять з фізичного виховання, їх ставлення до розвитку важливих особистісних психологічних і психофізіологічних якостей, найбільш значущих у професійній діяльності, що зумовлює набуття науково-відповідного досвіду діяння у доступній сфері життєдіяльності. Наголошується на важливості становлення суб'єктності та підвищенні педагогічної майстерності викладачів фізичного виховання як чинника досягнення якості здоров'язберігаючої освітньої діяльності, що виявляється у прояві творчості викладача до вдосконалення процесу навчання, виховання та розвитку особистості, забезпечення високого рівня інтелектуального, креативного та творчого мислення, моральних якостей та духовного збагачення.

Інваріант 4. Використання ефекту генерації у навчально-виховному процесі біологічних, соціальних і духовних потреб студентської молоді у руховій активності, здоровому способі життя та отримання задоволення від занять різними формами фізичного виховання.

Інваріант 5. Використання ефекту присутності у навчально-виховному процесі. Акцентується увага на активізації відповідних ресурсів освітнього середовища ВНЗ, спрямованих на створення здоров'язберігаючого та здоров'язміцнюючого простору, мотиваційно-ціннісного ставлення до особистісного здоров'я та культури здоров'я особистості загалом. Це передбачає формування та розвиток усвідомленої мотивації студентів до активного включення у позааудиторну спортивно-масову роботу, яка забезпечує продуктивне засвоєння знань, умінь та навичок, що, у свою чергу, виступає в якості внутрішнього механізму управління саморегуляції всієї навчально-виховної діяльності студентів.

Інваріант 6. Культивування у студента досвіду свободи приймати особистісні рішення. Він зорієнтований на розкриття психолого-педагогічних умов та здоров'язберігаючих новітніх технологій (на основі вільного вибору будь-якого виду спорту) при проведенні позааудиторної спортивно-масової роботи, серед якої можна виділити: вивчення готовності викладачів та студентів до модернізації процесу фізичного виховання, визначення стану готовності матеріально-технічної бази для роботи у новому режимі, оцінка професійних якостей викладача, дотримання спортивної культури студентів та здорового способу життя.

Інваріант 7. Культивування зворушливого виховного впливу дало змогу побудувати здоров'язберігаюче освітнє середовище ВНЗ, у якому детермінуються механізми формування фізичної культури студентів вищих навчальних закладів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Це передбачає формування усвідомленої мотивації студентів до включення у позааудиторну спортивно-масову роботу, яка забезпечує продуктивне засвоєння знань, умінь та навичок, що виступає у якості внутрішнього механізму управління саморегуляції всієї навчально-виховної діяльності студентів.

Інваріант 8. Відповідність образу «Я» студента результатам своєї соціальної поведінки. Урахування вікових та індивідуальних особливостей студентів забезпечує персоніфікацію процесу позааудиторної спортивно-масової роботи, яка сприяє реалізації індивідуального підходу до програмування фізичного вдосконалення, самореалізації, самовиховання та раціональної побудови фізкультурно-спортивної підготовки.

Інваріант 9. Ціннісно-сміслова спрямованість предметної діяльності особистості. Компонентами цієї діяльності є: формування потреби студентів в освоєнні системи спеціальних знань у галузі фізичної культури, які стають основою для трансформації свідомості особистості і визначають рівень їх потреб до впровадження рухової активності, основ організації і методики оздоровлення та фізичного вдосконалення у сфері активного дозвілля (інтелектуально-розумовий компонент); саморегуляція емоційних станів, соціально-психологічна адаптація студентів до навчання у ВНЗ, підвищення їх соціальної активності, навчально-пізнавальної продуктивності та духовності, результатом чого є формування стійкої мотивації щодо набуття знань та умінь удосконалення життєдіяльності в системі ціннісних орієнтацій особистості (емоційно-мотиваційний компонент); формування умінь та практичних навичок, створення умов для здоров'язберігаючих технологій фізичного розвитку, розрахованих на максимальну задіяність усіх компонентів структури особистості (свідомості, емоцій, волі) у соціальній та міжособистісній діяльності, стимулювання студентів до саморозвитку та самовиховання у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи (рухово-діяльнісний компонент).

Інваріант 10. Формування у студента психологічного образу «хорошого іншого», що виконує функцію спонуки до міжособистісної партнерської взаємодії, і в цьому полягає його виховна цінність. Оцінка якості багаторічного процесу позааудиторних занять з фізичного виховання буде неповною без урахування змін у психологічних станах та властивостях особистості тих, хто займається, оскільки вони відображують ступінь готовності до соціально-психологічної адаптації в сучасному суспільстві. З цією метою необхідно щорічно – на початку та наприкінці року – проводити психодіагностичні дослідження з використанням таких методик як: методика діагностики особистості на мотивацію до успіху (Т. Елерса); методика діагностики особистості на мотивацію до уникнення невдач (Т. Елерса); методика самооцінки рівнів готовності особистості до здорового способу життя (С. Добротворської); методика визначення самооцінки здоров'я (за В. Войтенко) та авторським анкетами «Моє ставлення до позааудиторної фізкультурно-спортивної діяльності», «Фізкультурно-спортивні уподобання студентів ВНЗ», «Мої спортивні уподобання», «Моє фізичне здоров'я та фізична підготовленість». З метою контролю фізичного та психологічного вдосконалення фізичних кондицій тих, хто займається, можуть бути використані матеріали [1, с. 329–379].

Інваріант 11. Утвердження особистісно-розвивального «самовимірювання», що визначається формуванням потреб до спілкування з самим собою та до самостійної праці душі. Створення інтерактивних та мультимедійних здоров'язбережувальних технологій, які визначають оптимальні можливості для переходу від традиційних форм навчання до сучасних інформаційних підходів у навчально-виховному процесі, найважливішим з яких є посилення уваги до особистості студента на основі розвитку внутрішніх мотивів, особистісно-розвивального самовимірювання, що і створює універсальні умови її готовності до оздоровчих видів рухової діяльності: здійснення освітніх інновацій у напрямку формування особистісно-розвивального самовимірювання, упровадження активних форм практичної реалізації виховних інваріантів:

- *інтерактивні - використання на позааудиторних заняттях з фізичного виховання різновидів функціонального тренінгу (аеробіки, ритмічної гімнастики, пілатесу, бодіфітнесу), проведення самостійних фізичних вправ упродовж дня, активних рухливих ігор тощо;*
- *комунікативні - залучення до науково-дослідницької роботи ВНЗ (виступ на конференціях, круглих столах та науково-практичних семінарах);*
- *участь у підготовці спеціальних заходів з розвитку духовної культури студентської молоді, формування духовно-культурних цінностей освіти у сучасної студентської молоді (семінар-тренінг);*

- пошуково-творчі - створення індивідуальних фізкультурно-оздоровчих програм моделі власного «Я», складання пропозицій щодо проведення фізкультурно-спортивних заходів тощо.

Інваріант 12. Виховання у студентів готовності відстоювати себе як особистість. Виражається в усвідомленні того, що будучи фізично та психологічно здоровим, можна бути конкурентоздатним та домогтися високого рівня суспільного визнання. Потенційні можливості формування позитивної мотивації до фізичного самовдосконалення закладені в самому процесі навчання, джерелом яких є професійна майстерність викладача. Рівень знань, підготовленості до розв'язання освітніх, оздоровчих і виховних завдань, ініціативність, особистий приклад викладача формує у студентів інтерес до позааудиторних занять з фізичного виховання. У процесі цих занять викладачеві слід постійно проводити роз'яснювальну роботу зі студентами щодо укріплення здоров'я, ведення здорового способу життя, особливостей впливу фізичних вправ на організм людини взагалі, у тому числі – щодо необхідності контролю за величиною фізичних навантажень на заняттях, важливості прояву морально-вольових зусиль для досягнення запланованого оздоровчого результату. Під час виконання фізичних вправ викладачеві слід підбадьорювати студентів, уникати різких коментарів при виправленні можливих помилок. При цьому головним завданням залишається формування у студентів упевненості у своїх силах, готовності відстоювати себе як особистість, віри у великі можливості фізичної культури.

Інваріант 13. Від «Я фізичного» до «Я – особистісного (духовного)». Духовно-культурний розвиток студентської молоді в умовах університетської освіти ґрунтується на принципах краси, любові та добра, передбачає залучення студентів до різних видів фізкультурно-оздоровчої діяльності як основи становлення духовно-культурної особистості сучасного студента.

Позааудиторні заняття з фізичного виховання сприяють підвищенню духовно-діяльнісного потенціалу особистості, розширенню діапазону функціональних можливостей організму, попередження перевтоми, а також активізації процесів відновлення та психологічної профілактики.

Духовно-культурна освіта націлена на відтворення низки соціально значущих цінностей:

- поліпшення якості життя, параметрів здоров'я – особистісні цінності;
- формування краси та тілесної гармонії – естетичні цінності;
- виховання працьовитості – соціальні цінності;
- формування громадянської активності – політичні цінності;
- формування духовної культури – культурні цінності.

Ця духовна сфера формує молоду людину у цілісності з соціальним середовищем, формуючи його вміння бути самоцінністю, адаптуватися

до мінливих зовнішніх умов життєдіяльності. Тут враховуються внутрішні особливості студентів, їхні прагнення створити власну фізичну культуру, індивідуальну систему цінностей, усвідомити себе як самоцінність.

Як бачимо, це один з ефективних механізмів злиття громадського та особистого інтересів, формування суспільно необхідних індивідуальних потреб. Основою цієї діяльності є відносини, що розвивають фізичну, духовну сферу особистості, збагачують її нормами, ідеалами, ціннісними орієнтаціями. Водночас відбувається перехід соціального досвіду у властивості особистості, а її внутрішніх сил у зовнішній результат. Цілісний характер такої діяльності робить її ефективним засобом підвищення соціальної активності особистості.

Інваріант 14. Колектив як чинник унікальної ситуації виховання особистості. Створення ефективної системи позанавчальної фізкультурно-оздоровчої роботи у кожному ВНЗ значною мірою сприятиме зміцненню здоров'я студентів, компенсуватиме дефіцит необхідного обсягу добового руху, необхідного їм для нормального фізичного розвитку. За умови ефективної діяльності такої педагогічної системи можна знизити темпи погіршення рівня індивідуального здоров'я студентської молоді, уникнути таких соціальних явищ, як депопуляція, деградація, дегенерація. Для підвищення ефективності фізичного виховання викладачам необхідно позбутися педагогічних стереотипів і перейти від авторитарних до гуманізованих методик фізичного виховання, а педагогічний процес спрямувати на формування здорового способу життя. Важливою педагогічною умовою успішного процесу фізичного виховання є вирішення проблеми персоніфікації, що полягає у необхідності персоніфікованої роботи зі студентами, особливо коли це стосується додаткових фізичних навантажень у процесі гурткових, секційних і самостійних занять. Диференціація студентів за рівнем фізичної підготовленості з урахуванням функціональних показників має бути одним з принципів організації фізкультурно-оздоровчої і спортивної роботи у ВНЗ.

Відтак, створення гуманістичної за суттю і демократичної за формою системи фізичного виховання здорової, патріотично налаштованої особистості громадянина України дозволить повною мірою екстраполювати вимоги сучасної концепції вищої освіти в європейський освітній простір.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. П. Вища освіта в пост-Болонському просторі: спроба прогностичного аналізу / В. П. Андрущенко // Філософія освіти. – 2005. – №2. – С. 4–12. **2. Базильчук В. Б.** Організаційні засади активізації спортивно-оздоровчої діяльності студентів в умовах вищого навчального закладу: дис. ... канд. пед. наук : 24.00.02 – «фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Базильчук Вара

Богданівна. – Л., Львівський державний інститут фізичної культури, 2004. – 190 с. **3. Бех І. Д.** Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 1 / І. Д. Бех // Чернівці: Букрек. – 2015. – С. 302–352. **4. Бондаревская Е. В.** Гуманистическая парадигма личностно ориентированного образования / Е. В. Бондаревская // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 11-17. **5. Круцевич Т. Ю.** Социально-педагогические аспекты системы физического воспитания / Т. Ю. Круцевич // Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – Луцьк, 2002. – Т. 1. – С. 125-131. **6. Магльований А. В.** Організм і особистість. Діагностика і керування / А. В. Магльований. – Львів: ЛДІФК, 1998. – 128 с. **7. Максименко С. Д.** Психолого-педагогические аспекты учебного процесса в школе / С. Д. Максименко. – К. : Рад. школа, 1983. – 176 с.

Довгань Н. Ю. Виховні інваріанти розвитку особистості у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи

У статті представлено інноваційні виховні інваріанти розвитку особистості у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи. Окреслені науково-методичні рекомендації щодо виховання фізичної культури студентів у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи визначили концептуальні основи фізичної культури особистості, оптимальні можливості для переходу від традиційних форм навчання до сучасних інформаційних підходів у навчально-виховному процесі. Означені основні форми практичної реалізації виховних інваріантів розвитку особистості у процесі позааудиторної спортивно-масової роботи сприяють зміцненню здоров'я студентів, формуванню індивідуальної системи цінностей, усвідомити себе як самоцінність.

Ключові слова: виховні інваріанти, науково-методичні рекомендації, особистість, фізична культура, студентська молодь, позааудиторна спортивно-масова робота.

Довгань Н. Ю. Воспитательные инварианты развития личности в процессе внеаудиторной спортивно-массовой работы

В статье представлены инновационные воспитательные инварианты развития личности в процессе внеаудиторной спортивно-массовой работы. Указанные научно-методические рекомендации по воспитанию физической культуры студентов в процессе внеаудиторной спортивно-массовой работы определили концептуальные основы физической культуры личности, оптимальные возможности для перехода от традиционных форм обучения в современных информационных подходов в учебно-воспитательном процессе. Указанные основные формы практической реализации воспитательных инвариантов развития личности в процессе внеаудиторной спортивно-массовой работы способствуют укреплению здоровья студентов, формированию индивидуальной системы ценностей, осознать себя как самоценность.

Ключевые слова: воспитательные инварианты, научно-методические рекомендации, личность, физическая культура, студенческая молодежь, внеаудиторная спортивно-массовая работа.

Dovgan N. Educational Invariants of Personality Development in the Extracurricular Sports-Media Work

The paper presents innovative educational invariants of personality development in the extracurricular sports-media work. Designated scientific guidelines for physical training education students during extracurricular sports-media work identified the conceptual bases of physical training of the individual, the best opportunity to switch from traditional learning approaches to date information in the educational process. The mentioned basic forms of practical implementation of educational invariants of personality development in the extracurricular sports-media work help to promote the health of students, the formation of individual value system, to realize themselves as intrinsic value. Trends in the formation of physical culture of student's personality in Ukrainian indicate that physical culture education of personality serves as a complete psycho-pedagogical phenomenon. The research stresses the importance of using the structural model of physical culture to streamline the process of physical education in higher education establishments by implementing new tools, methods and technologies of physical education into educational process. It was established that the existing problems of university students' physical culture formation can be overcome by introducing a sports-oriented technology accounting of students' personalities.

Key words: invariant educational, scientific guidance, personality, physical education, students, extracurricular sports and mass work.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2017 р.

Прийнята до друку 27.04.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Караман О. Л.